

ÖZBEKİSTAN BİLGİ NOTU

Mart 2021

EKONOMİK ARAŞTIRMALAR

arastirma@deik.org.tr

ÖZBEKİSTAN GÜNCEL VERİLER

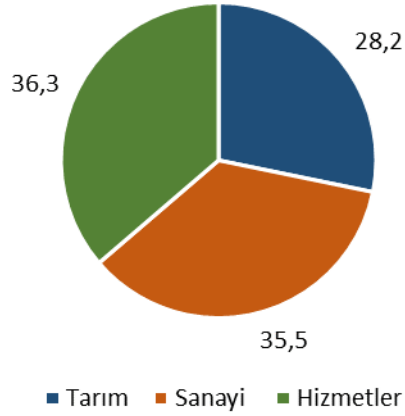
GÖSTERGE	DEĞER	2018	2019	2020
GSYH (cari fiyatlarla)	Milyar USD	50,4	57,9	59,8
Büyüme	%	5,4	5,6	0,7
Nüfus	Milyon Kişi	32,7	33,3	33,9
Kişi Başı Gelir	USD	1.543	1.742	1.763
Enflasyon	%	14,3	15,2	12,1
İşsizlik Oranı	%	9,3	9	10,5
Cari Denge / GSYH	%	-7,1	-5,8	-6,4
Bütçe Dengesi / GSYH	%	1,7	-0,3	-4,4
İhracat	Milyar USD	10,9	14,3	13,1
İthalat	Milyar USD	17,3	21,9	20,0

Kaynak: IMF Küresel Ekonomik Görünüm Ekim 2020, Trademap, Özbekistan İstatistik Ofisi ve Maliye Bakanlığı

1. ÖZBEKİSTAN EKONOMİSİ GENEL GÖRÜNÜMÜ

Özbekistan ekonomisinin sektörel dağılımı şu şekildedir:

Sektörlerin GSYH Payları (%)

Kaynak: Özbekistan İstatistik Ofisi, 2020

Özbekistan ekonomisi, Sovyet döneminde yoğun bir şekilde pamuk ve tahıl üretimine bağımlı durumda iken, 1991’de bağımsızlığını kazanmasından sonra, tarımsal üretimini çeşitlendirmiş, maden ve doğalgaz ihracat kapasitesini geliştirmiştir.

Özbekistan’ın ilk Cumhurbaşkanı İslam Karimov 25 yıl yönetimde kalmıştır. Eylül 2016’da vefat eden Karimov’un yerine eski Başbakan Shavkat Mirziyoyev geçmiştir. Özbekistan’ın dışı açılmasına yönelik reform programı başlatan Mirziyoyev, Özbekistan’ın komşularıyla olan ilişkilerini geliştirmiş ve çeşitli ekonomik, adli ve sosyal reformlar başlatmıştır. Ticaret bariyerlerini kaldıran, dalgalı kur rejimlerine geçen ülke yabancı yatırımcıya yönelmiştir.

Tarımın milli gelirdeki payı 2020 yılı verilerine göre, %28, istihdamdaki payı ise %27 seviyesindedir. İklimin pamuk ve hayvan yetiştiriciliğine elverişli olduğu ülkede, tarımsal üretimin %68’i dekhkan çiftliklerinden (tüm tarım arazileri devletindir, çiftlikler kişisel iştirak arazisi olarak tanımlanır) sağlanmaktadır. Çiftliklerde hayvancılık (özellikle kuzu) yoğun olarak yapılmaktadır.

Tarımsal sulama ve sanayi için aşırı kullanılan Aral Gölü 1960’lardaki boyutuna göre %90 küçülmüştür. Su seviyesinin azaldığı ve Seyhun, Ceyhun nehirlerinden akan derelerin kuruması tarım üzerinde baskı yaratmaktadır.

Su kaynaklarındaki azalışlardan ötürü Özbekistan hükümeti, Tacikistan tarafında yapılan Rogun barajına, ülkesinin su kaynaklarını azaltacağı gerekçesiyle karşı çıkmıştır. Ayrıca, Aral Gölünde azalan su kaynakları dolayısıyla nüfusun büyük çoğunluğu doğusuna toplanmıştır. Batıda ise özerk “Karakalpakistan Cumhuriyeti” bulunmaktadır.

Kızılkum çölünde bulunan Murunta altın yatağı dünyanın en büyük açık ocak madenidir. 2014 yılında senede 102 ton altın çıkarılan ülkede 2018 yılında bu rakam 88,5 tona kadar gerilemiştir. Linyit üretiminin 4 milyon ton seviyesinde gerçekleştiği ülkede 2019 verilerine göre 600 milyon varil petrol rezervi bulunmaktadır. GSYH içerisinde madencilik payı %4 seviyesinde olan ülke 1,2 trilyon kübik metre (BP 2020 raporu) ile dünya doğal gaz rezervinin %0,6’sına sahiptir.

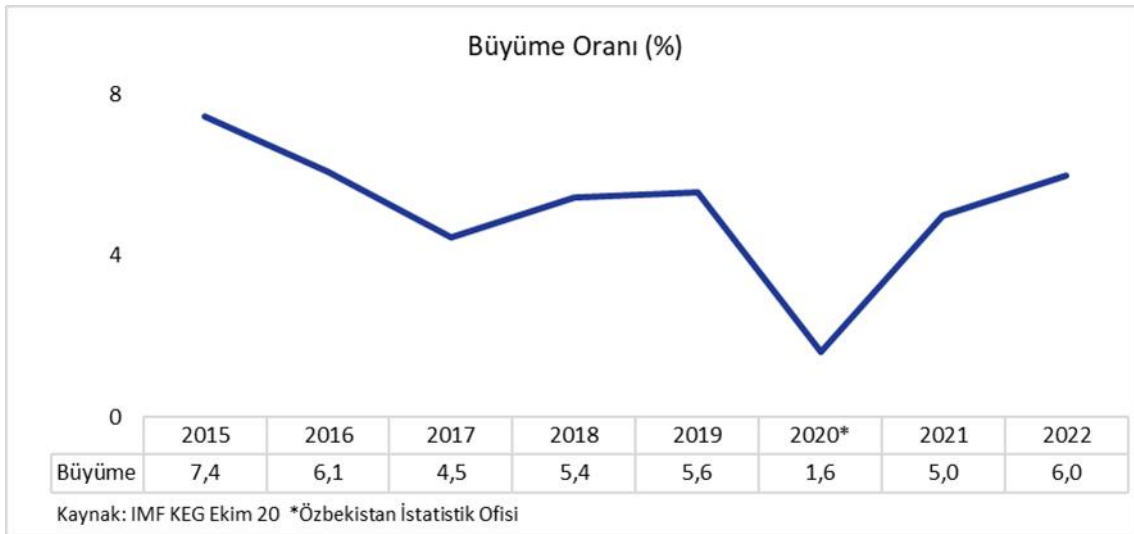
Sanayinin milli gelirdeki payı %20 civarında olup Sovyetler döneminde başlayan metalürji sanayisi tüm sanayinin dörtte birini oluşturmaktadır. Orta Asya ülkelerine makine satışı da yapılan ülkede motorlu araç, römork ve yarı römork imalatları, içecek ve tekstil sektörleri öne çıkmaktadır. Son yıllarda artan inşaat faaliyetlerinden ötürü bu sektörde istidam %10 seviyesinde seyretmektedir.

Ülke ekonomisi, 2007 ile 2016 yılları arasında ortalama %7,7 olan büyümüştür. 2017 yılında tarım sektöründe büyümenin %1 seviyelerine düşmesiyle ekonomi %4,5 genişlerken inşaat sanayinde büyüme %6, sanayide ise %3,6 olarak gerçekleşmiştir.

2018 tarımsal üretim yatay seyretmiş, sanayi ve inşaat sektörlerinin ise sırasıyla %8 ve %14 ile ekonominin %5'in üzerinde büyümesinde etkili olmuştur. 2019 yılında tarım sektörünün %3 ile geçmiş birkaç yıla göre daha iyi genişlemesi, sanayi ve inşaat sektörlerinin güçlü seyrini koruması ile büyüme %5,6 olmuştur.

2020 yılında, yılın ilk yarısında %0,4 büyüyen ülkede ikinci yarıda madencilik sektöründeki daralma hızlanmış, yıl genelinde madencilik sektörü %22 civarında daralmıştır. Salgınla mücadele kapsamında alınan önlemler ile konaklama, ulaşım, konut sektörlerinin de daraldığı 2020 yılında büyüme oranı %1,6'ya gerilemiştir (IMF Ekim tahmini: %0,7).

Ekonominin genişlemesinde inşaat sektörünün %9,2 büyümesi etkili olurken sanayi sektöründeki genişleme %7 seviyesinde gerçekleşmiştir. IMF ülkenin önümüzdeki dönemde %5-6 bandında büyüyeceğini öngörmektedir.

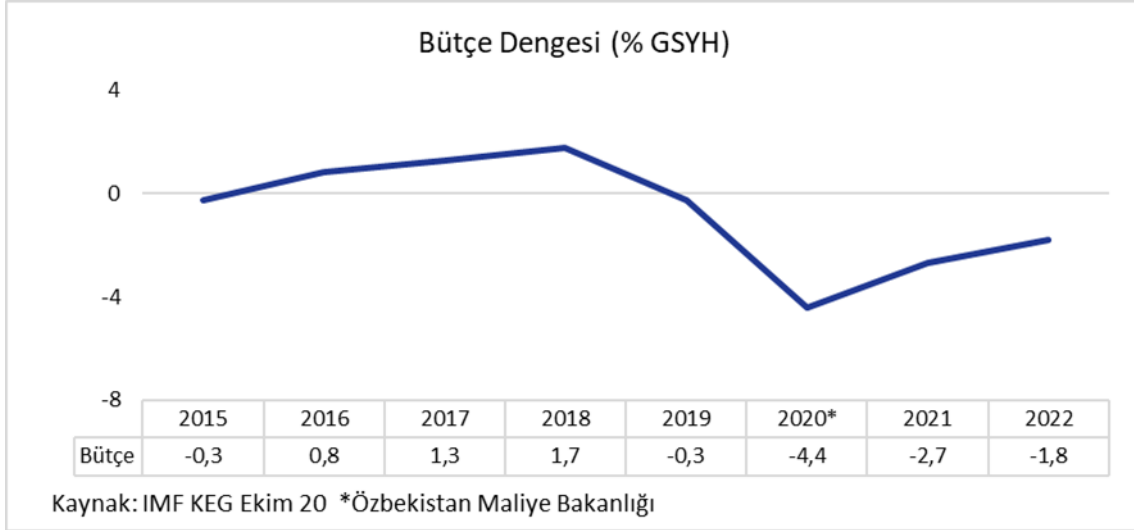
2. ÖZBEKİSTAN BÜTÇE DENGESİ

2015 ve 2019 yıllarında bütçe açığı %0,3 olurken 2016 ile 2018 yıllarında kamu bütçesi %1,7'yi geçmeyecek şekilde fazla vermiştir.

2020 yılının ilk dokuz ayında gelir vergisinin de içerisinde bulunduğu doğrudan vergilerin payı %35 seviyesinde gerçekleşirken KDV, tüketim vergilerinin içinde bulunduğu dolaylı vergilerin payı ise %33 seviyesinde seyretmektedir.

2021 yılında KDV'nin bütçe gelirleri içerisindeki payının %32, kurumlar vergisinin ise %19 seviyesine yükseltilmesi hedeflenmekte iken kamu harcamalarının yarısından fazlası sosyal harcamalara (petrol sübvansiyonu vb.) gitmektedir. 2020 yılında GSYH cinsinden %4,4 açık veren Özbekistan bütçesinin önümüzdeki dönemde daha az açık vereceği öngörülmektedir.

Kamu borcu 2015 yılında %7 seviyesinde seyrederken son yıllarda artan inşaat çalışmalarının da etkisiyle 2020 yılında %36 seviyesine yükselmiştir. 1 Ocak 2021 itibariyle kamu borcu bir önceki yıla göre %34 artarak 23,3 milyar USD (GSYH cinsinden %40,4) olarak gerçekleşmiştir.

3. ÖZBEKİSTAN PETROL VE DOĞAL GAZ SWOT ANALİZİ (FITÇH)

Güçlü Yönleri:

- 1,8 trilyon tcm (trilyon kübik metre) rezervi,
- Önemli gaz ihracatçısı ve hızlı büyüyen Çin marketinin ihracatçısı,
- Artan gaz üretimi,
- Uluslararası petrol ve gaz şirketlerinin önemli varlığı,

Zayıf Yönleri:

- Ülke karayla çevrili, bu nedenle ithalat ve ihracat büyük ölçüde az gelişmiş boru hattı altyapısına dayanıyor.
- Tüketicileri fiyat enflasyonundan korumak amacıyla yurtiçi enerji arzı yüksek oranda sübvansiyonla edilmekte olup bu durum kamu şirketlerinin gelirlerini kısıtlamaktadır.
- Petrol geri kazanım oranı düşüktür.
- Sınırlı ithalat kaynaklarına sahip az gelişmiş alt sanayi bulunmaktadır.
- Sınırlı petrol rezervi ve azalan üretim,

Fırsatlar:

- Ek yatırım planları ve üretimdeki artışları ile gaz sektöründe potansiyel bulunmaktadır.
- Yükselen emtia fiyatları Özbekistan'ın özellikle hidrokarbon ihracatı artırabilir.
- Orta Asya'daki diğer ülkelerle işbirliğinin artması şartıyla ülkenin karayla çevrili ülkenin doğal kaynaklarını ilgi çekici hale getirebilir.

- Ülke geniş çapta petrolü şeyl (ısıtıldığında doğal gaz ve petrol elde edilen kayaç) tutabilir.
- Cumhurbaşkanı Mirziyoyev yönetimi tarafından yürütülen reformlar ile iş ortamında iyileştirmeler gözlenmiştir.
- Rafine sektörü modernizasyondan geçmekte olup bu durum rafine ürünlerin üretimini ve ihracatı yükseltebilir.

Tehditler:

- Petronas, Daewoo ve Tethys gibi oyuncuların ayrılması, ülkenin üst kesimi daha çekici komşulara karşı çekiciliğini yitirebilir.
- Gazın dış pazarlara yönetilmesi, sınırlı yurt içi rafine yakıt üretimi ve akaryakıt ithalatının üzerindeki kısıtlamalar, iç tüketimdeki artışı baskılayabilir.
- Son yıllarda petrol yataklarının vadesinin dolması ile ülke net enerji ithalatçısı haline gelmiştir.
- Kovid sonrası dış talebin (özellikle Rusya ve Çin) değişkenlik göstermesi,

4. ÖZBEKİSTAN CARİ DENGESİ- DIŞ TİCARETİ

Özbekistan'da dış ticaret dengesi açık verirken yurtdışında yaşayan Özbek vatandaşların yaptıkları transferler ile cari denge pozitif gerçekleşebilmektedir.

2015 yılında GSYH cinsinden %1,3 fazla veren Özbekistan cari dengesi 2017 yılında %2,5 fazla vermiştir. 2015 yılında 2,5 milyar USD olan transfer harcamaları 2017 yılında 4,3 milyar USD'ye çıkarak cari dengenin iyileşmesinde etkili olmuştur.

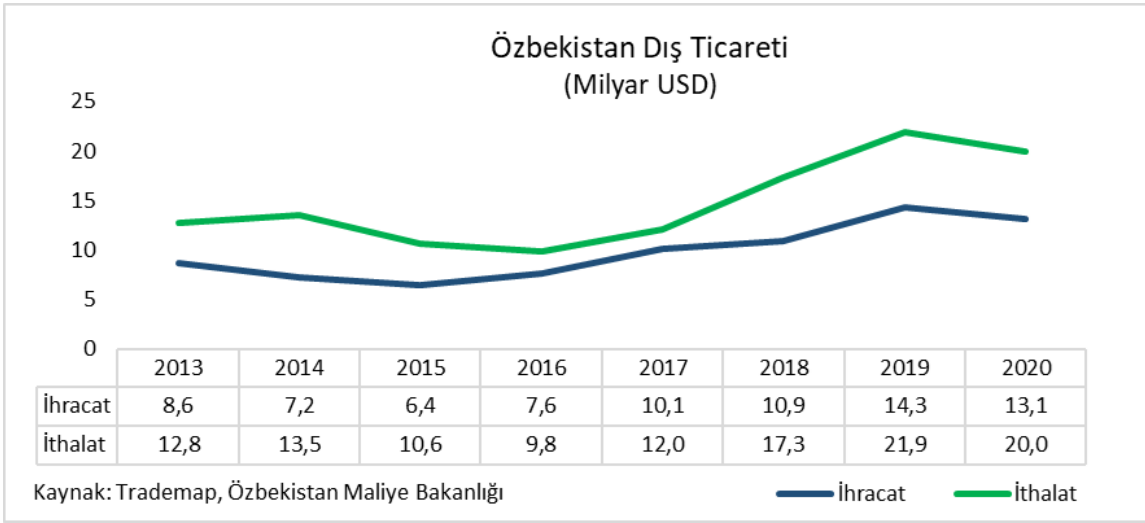
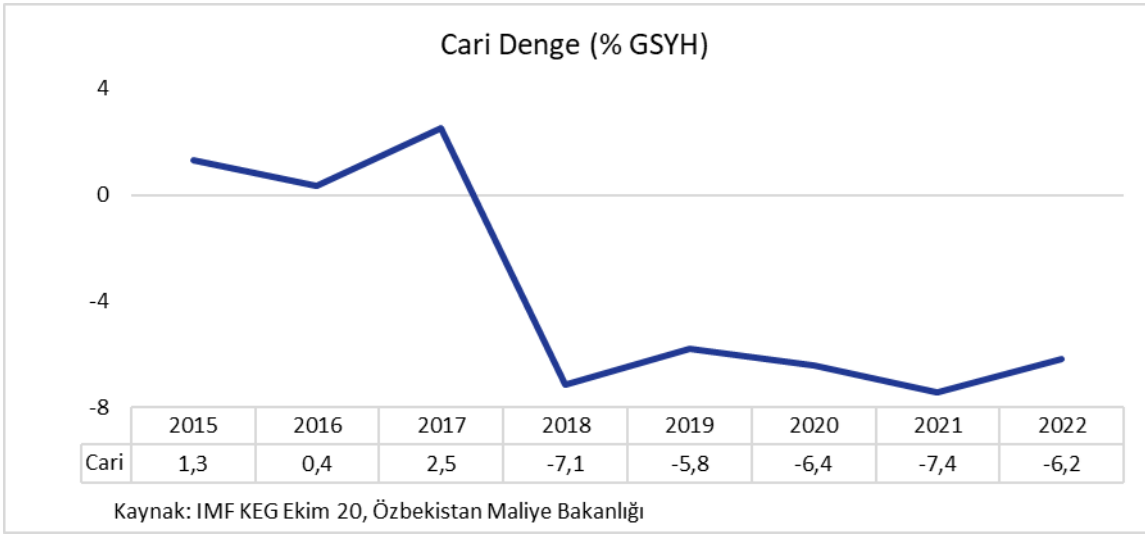
2017 yılda ödemeler dengesi hesabına göre, 4,1 milyar USD olan dış ticaret açığı 2018 yılında 9,3 milyar USD'ye kadar yükselmiştir. Fabrikaların güncellenmesi amacıyla makineler ithalatının yükselmesi dış ticaret açığının artmasında etkili olmuştur. Öte yandan, transfer gelirleri ise 2017'dekine yakın şekilde (4,2 milyar USD) seyretmiştir. Böylelikle, Özbekistan 2018 yılında GSYH cinsinden %7,1 açık vermiştir.

2019 yılında dış ticaret açığı ödemeler dengesi hesabına göre, 9,3 milyar USD'den 9,6 milyar USD'ye yükselmiştir. Buna karşın, transfer gelirlerinin de 4,2 milyar USD'den 5,5 milyar USD'ye artması ile GSYH cinsinden cari açık %5,8'e gerilemiştir. IMF 2020 yılında ülkenin GSYH cinsinden %6,4 oranında açık vereceğini öngörmektedir.

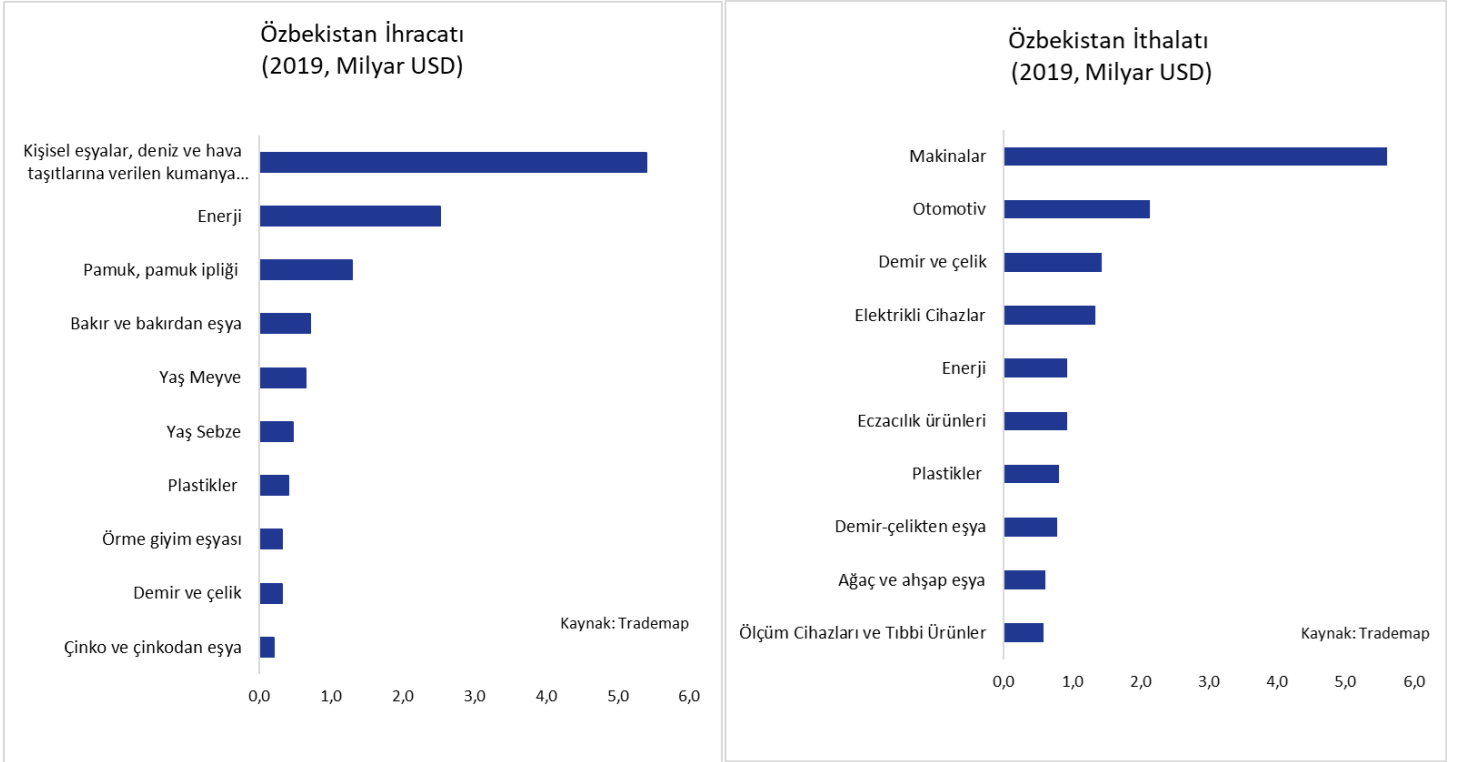
Özbekistan Maliye Bakanlığı tarafından açıklanan verilere göre, 2020 yılında ihracat bir önceki yıla göre %8 azalarak 13,1 milyar USD olurken ithalat ise %9 azalarak 20 milyar USD olmuştur. Dış ticaret hacmi ve açığı aynı dönemde sırasıyla 33,1 ve 6,8 milyar USD olarak kaydedilmiştir.

Makineler sektörü tüm ithalatın %37,6'sını, imalat malları ile kimyasallar mallar ise sırasıyla %13,7 ile %8,7'sini oluşturmaktadır. İhracatın yapısına bakıldığında, altın %38,4, imalat malları %19,2 öne çıkmaktadır

2020 yılında Çin, Rusya, Kazakistan, Güney Kore ve Türkiye Özbekistan dış ticaretinin yarısını oluşturmuştur.

2020 verileri fasıl bazında açıklanmadığından, aşağıdaki tabloda 2019 yılı verileri kullanılmıştır.

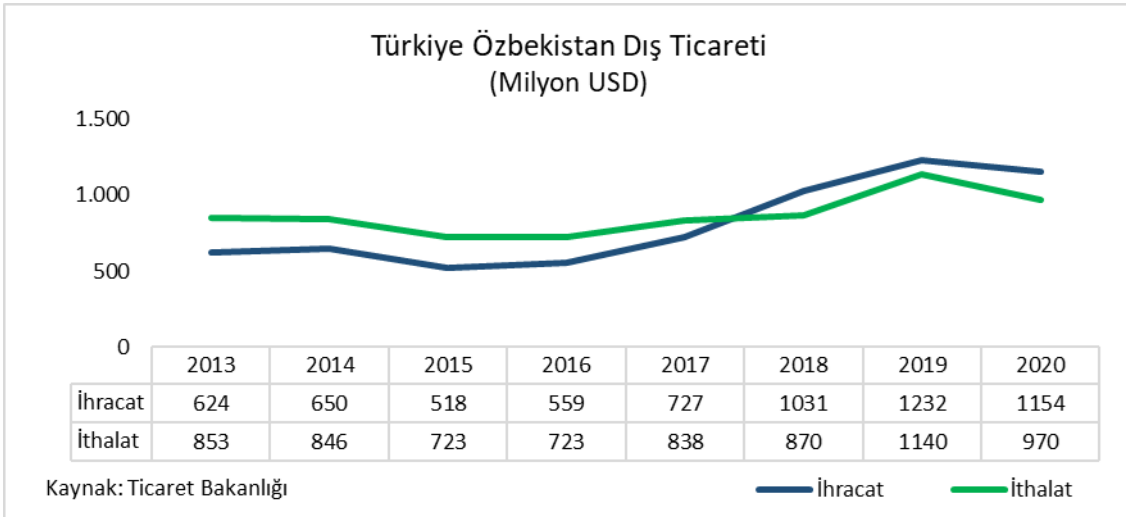
5. TÜRKİYE ÖZBEKİSTAN DIŞ TİCARETİ

Türkiye'nin Özbekistan ithalatında aldığı pay %8 seviyesindedir. 2017 yılına kadar Türkiye Özbekistan ile dış ticaretinde net ithalatçı konumda iken 2018 yılından itibaren net ihracatçı olmuştur.

2013 yılında 1,5 milyar USD olan dış ticaret hacmi 2019 yılında 2,4 milyar USD ile rekor kırmıştır. 2020 yılında ihracat ve ithalatın bir önceki yıla göre sırasıyla %6 ve %15 gerilemesi ile dış ticaret hacmi de 2,1 milyar USD seviyesine düşmüştür.

2020 yılı verilerine göre, ihracatta makinalar, plastikler, demir-çelikten eşya, elektrikli cihazlar, kimyasal muhtelif maddeler öne çıkmaktadır. İthalatın ise %88'i bakır ve bakırdan eşya, pamuk ve çinko – çinkodan eşya sektörlerinden gerçekleşmektedir.

2021 yılının ilk ayında Türkiye'nin Özbekistan'a ihracatı bir önceki yılın aynı dönemine göre %30 artarak 109 milyon USD olurken Türkiye'nin Özbekistan'dan ithalatı aynı dönemde %25 gerileyerek 84 milyon USD olmuştur.

ITC, Türkiye'nin Özbekistan'a ticaretinde 733 milyon USD tutarında daha fazla ihracat yapma potansiyeli olduğu hesaplanmaktadır. Makineler, otomotiv ve demir çelik sektörleri, Özbekistan'ın Türkiye'ye ihracatını artırmasında ise çinko ve pamuk sektörleri öne çıkmaktadır.

